

Széchenyi lelkivilága.

A gondolkodó írók nagy előszeretettel foglalkoznak gróf Széchenyi Istvánnal. Alig telik el hónap, hogy egy figyelemreméltó munka ne jelennék meg a legnagyobb magyarról. Tüzoszlop volt és ez a tüzoszlop mindig erősen világít és biztos utmutatónk az ígéret földjére.

Széchenyi alkotásai, tervei, indítványai, nagysága kezdik megértetni Széchenyit. Megértette *Milhoffer Sándor* is, kinek nagy sikerei vannak a gazdasági irodalomban és a gazdasági alkotások terén. *Széchenyi lelkivilága* című füzetével behatolt Széchenyi lelkivilágába s azt különösen az ifjúságnak tárta fel.

Milhoffer Sándor nemcsak megértette, de át is érezte Széchenyit. Könyve azért is hasznos, mert nem teng túl a terjedelemben, tehát az olvasó a becses tartalmat gondolkozva, a tárgynál maradva élvezheti és szívébe, fejébe vésheti Széchenyi emlékét és nagyságát. Milhoffer könyve a *Széchenyi-irodalomban* előnyösen tesz számot és az olvasót határozottan megerősíti a Széchenyi-tiszteletben.

Becsés művéből megkísértjük idézetek útján festeni meg Széchenyi alakját és lelkivilágát:

A hideg ész erejével akart győzni s azért hideg embernek tartották. Pedig érző szíve volt, ha ugyan az egyessel nem is mindig tűnődött. Ő a köz érdekében fáradott. A haza, az összeség javára törekszik, annak boldogulásán dolgozik. *Az egyesekhez leereszkedett, az összeséghez felemelkedett.*

Sokszor erőt vesz rajta a kétely s mindent sötét színben lát, máskor viszont önérzettel tekint munkájára. *Szereti, ha elismerik érdemeit, de a hizelgést utálja.* Jól esik lelkének,

ha megértik, ha méltányolják igyekezetét, tetteit azok, kiket maga is sokra becsül.

Példányképe a hazaszeretetnek, példányképe a kötelességérzetnek.

Ellenségei hidegségét, kiméletlenségét kárhoztatták, pedig ő a hidegséget, kiméletlenséget csak eszköznek tekintette a legnemesebb cél, a haza boldogításának előmozdítására.

Ő irányította az eszméket, irányította a haza sorsát éveken át.

Széchenyire csak feltekinthetünk, Széchenyi lángelméjének megnyilvánulásai előtt csak bámulattal adózhatunk.

Minden gondolata a hazáé, minden tette a haza jóvoltára van irányozva. Életének folyásán a haza sorsán való töprengés, mint vörös fonál huzódik végig. A haza sorsa aggasztotta, a haza állapota fájt beteg lelkének. Más nagy embernek is fájt a haza sorsa, más is szerette hazáját, *de oly odaadással senki, mint Széchenyi*. Más is szívvél-lélelkel előmozdította a haza javát, más is igyekezett minden lehető megtenni, a hazát elmaradottságából kiemelni, *de Széchenyi egyénisége e tekintetben még összehasonlítást is alig tűr meg*.

Ő kora ifjúságától kezdve szomorkodott a haza sorsán, kora ifjúsága óta alárendelte minden érzelmét a honszeretet magasztos eszméjének; lánglelke egész hevével kereste a megoldás módozatát, *szive minden dobbanása a haza, a nép jóvoltáért vert*.

Mint egy eszményi ember áll előttünk, kiről lemálik a gyarlóság meze s egy eszme: a hazaszeretet megtestesülését jelképezi.

Méltán alkalmazható reá a legönzertlenebb ember neve, mert élete rögös utjain, saját céljai mindig megegyeztek a haza céljaival. Más vágya nem volt, mint a haza nagysága, más törekvése nem volt, mint a haza jóléte iránt való igyekezet.

Rajongó lelke egész hevével adta oda magát a célnak, *elemezte lelkületét*, kegyetlen, *szigoru önbirája* volt maga magának, mert nézete szerint nem szolgálta elég odaadással a haza ügyét, keserü szemrehányásokkal illeti önmagát. Fel kívánná karolni a nemzeti munkásság minden terét, át akarná ölelni a nemzeti tevékenység minden részletét, hogy lángoló

hazaszeretete tüzénél megedzve azokat a törekvéseket, melyeket szellemének magas szárnyalása gyengének hitt a nagy cél elérésére.

A gyakorlati életnek dolgozott, a gyakorlati élet tüzébe helyezte előbb lelkiszemei előtt a teendőket s csak azután küzdött, fáradozott azok érdekében.

Vajmi ritkán volt önmagával megelegedve, mindig magasabb után törekedett.

Bámulatraméltó az a lelkierő, melylyel önmagát ostromozza, s gyengeségeinek még nyomait is igyekszik hatalmas erejével kitörölni.

Széchenyi jellemét sohasem szabad más ember jelleméhez mérni. Kivételes egyéniség volt ő, melyre a rendes mérték nem alkalmazható. Az utókor arra az eredményre jut, hogy Széchenyi kifejezést adott annak, ami mindenki lelkében élt, *de onnan előtörni nem tudott*, kifejezése lett nemzeti törekvéseinknek és a nemzet jobbjai gondolatának. Kifejezést adott a nemzeti haladás szükségességének. *Megszabta az utat, melyen haladni kell*, irányította a fejlesztés eszközeit s önzetlenül, odaadóan dolgozott a haza javára, annak élt, az volt minden gondolata. Ezt az eszményi célt *minden emberi gyarlóság nélkül* szolgálta. Ezt bizonyítják tettei, naplói és könyvei.

Nagyravágyással és annak minden tartozékával vádolták. Tény, hogy nem volt ment a nagyravágyástól. De mennyiben különbözik ez más emberek e tulajdonságától. Más embereknél a nagyravágyás a legféltelenebb szenvedélyeket, a legkárhóztatandóbb cselekedeteket váltja ki, míg nála az csak annyiban mutatkozott, amennyiben a haza nagyságában s annak felvirágoztatásában részt követelt s ő maga akarta kezébe venni annak irányítását, mert meg volt győződve, hogy annak meg fog felelni, tudta, hogy ő nála a szó valódi, legönzertelenebb értelmében áll az, hogy a haza minden előtt. Széchenyi a nemzet vezére volt s így nem vehető hibának, ha a nemzet egyedül hivatott orvosának tekintette magát. Ha nincs annyi önbizalma, tettei nem vágnak oly széles nyomot a közélet mezején.

Széchenyi nézeteinek egyedüli helyességében hitt rendetlenül, hitt szilárdan s attól nem tért el, lett volna bár akár-

mily csábos kép, vagy veszedelem kilátásban. Politikai meggyőződésének helyességében való hite mélyen gyökerezik lelkületében. Lelke egész erejével, meggyőződése egész súlyával szállt sikra nézetei mellett, látba vetette egész tekintélyét, mert félt, aggódott, hogy ha tervei nem sikerülnek, ha nem az általa kiszabott utakon halad a nemzet, úgy veszély éri, romba dől a százados tespedés után nagy erővel, munkával s fáradsággal létre hozott alkotás. Roppant tevékenysége minden legcsekélyebb részét áthatotta mindent mérlegelő, bonczolgató szelleme s csak ha annak helyességét látta, tudta, érezte, szállt sikra érdekében. Ha nem gyökerezik Széchenyi minden tevékenysége mély hitben, vasakaratan, ha nem ereszti le gyökereit minden gondolata, minden tette lelkületébe, ha nem helyezi egész ambícióját tervei sikerébe, ha nem működik, dolgozik lelke egész erejével tervei sikerén: úgy Széchenyi nem lett volna hazánk legnagyobb fia.

Széchenyi vélt hibái csak nagyságát emelik.

Széchenyi minden gondolata fajunk biztosításának eszméje körül jegezesedett ki, melynek alárendelte minden gondolatát. Nagysága érintetlenül áll előttünk. Mind világító fáklya fog az ő neve állani nemzetünk történetében örök időig, mint mérföldjelző fog kiemelkedni a legnagyobb magyar a századok utvesztőjéből.

Széchenyi a tett embere volt, tetteit azonban a gondolatok mélysége jellemezte. Hiányzott belőle az a felületesség, mely a sokoldalúság jellemvonása. Átható gondolkodása, logikus eszmemenete felismerte mindennek végokát, belátta a következményeket s a kettő egybehatásából állította maga elé azokat az eszközöket, melyekkel célját elérni remélte. Tetteiből kiküszöbölte a beteges érzékenység gyarlóságait; öntudatosság, higgadtság, tárgyilagosság, következetesség jellemezte cselekedeteit.

Agyának csodálatos műhelyéből készen jöttek a tervek, melyeket a gyakorlati életbe beleilleszteni igyekezett. Nem kísérletezett, nem próbálkozott, hanem céltudatosan haladt eszközeivel azon cél felé, melyet jónak tudott, melyet a haza boldogítására nélkülözhetlennek tartott.

Mindenről megformálta véleményét, mindenütt a maga

sajátos felfogásával mondott ítéletet, ezért is tettei, szavai, iratai mindig rávallanak gondolkodására. Gondolati egy rajongó lélekérzelem világára engednek következtetni, melyek eszményi célú tüzek maguk elé, de amelyekre Széchenyi egyénisége a gyakorlatiasság köntösét tudta ráadni: Azért tűnnek fel gondolatai eszményinek és gyakorlatiasaknak egyszere.

Önképzése alatt hatalmas szárnyalással tört elő a dolgok megítélésénél egyénisége. Mindent átölelő tudása megtölté gondolatvilágát olyan eszmékkel, melyeket roppant tehetsége átgyurt, átformált oly alakba, mely eszményeinek megfelelt. Gondolatvilága tele volt a hazaszeretet gondolatával. Magánélete nem is volt, mert lépten-nyomon felszínre vetődött életcélja a haza boldogítása.

Ábrázolja a szervezet nagysága. Barátság, szerelem, multság mind a hazaszeretet alapeszméjét váltja ki. A nemzet nagyságát rajzolja fantáziájának hatalmas ereje elébe, ezután megy, ezt akarja elérni minden igyekezetével. Ez tölti be gondolatvilágát, ez a legrejtettebb gondolata, ez életcélja, mely köré központosítja lángszellemének minden megnyilvánulását.

A józan ész éles bonczkésével veszi sorra a haladást gátló tényezőket, kiszedi a beteg részeket, mindazt, ami terveibe vág, magáévá teszi s felépíti azt a tervezetet, melynek végrehajtása a magyar állam hatalmával egyenértékű. A viszonyokhoz alkalmazkodik, mérlegeli az adott körülményeket, igyekszik céljaira felhasználni azt, ami életrevaló.

Gondolatvilágában ott van felépítve a rekonstruált magyar állam, a minden erőszak nélkül megifjudott magyar nemzet, mely él, dolgozik s fentartja a magyar fajt örök időkre, melyet Széchenyi Magyarországa nem ideig-óráig újjáalkotott. Százados haladás alapját veti meg fenkölt gondolkodása. Mélyen megfontolt tervszerűség a gerincze minden ténykedésének, melyből kiágaznak azok az eszmék, melyek az új Magyarország alapját veti meg. A gondolat felvillanása s a megvalósítás eszméje nála egyesül. Igen, a megvalósítás, a kivitel az, mely üz és hajt, mihelyt tudatára ébred szükségességének. A gondolat felvillanásával együtt kialakul lángelméjében a gyakorlati kivitel módozata is s ez az oka, hogy tervezetén kivetni való nincs, hogy azokat helyesnek találja az utókor,

hogy azokért rajongott kora, hogy Széchenyi közreműködése mellett balsiker a terveket nem fenyegethette.

Széchenyi egész élete lázas tevékenységben folyt le; egész életében forrongott agyában a mély gondolatok tömkelege. Az általa felvetett eszmék mint hullámgyűrűk terjedtek tova, mind szélesebb, mind nagyobb területet öveztek körül s mind többeket hódítottak meg az általa kimondott igazságoknak. Az általa kijelölt uton haladtak a nemzet nagyjai, ugyan egyes elégedetlenek azok irányát megváltoztatták. Tevékeny agyának gondolatai mint lángnyelvek haladtak tovább s megtermékenyítették a közélet mezejét.

Az érzelmek vezették, de azok utjait az ész jelölte ki; viszont gondolatainak irányát a szív szabta ki. A kedély hatalma uralkodott gondolatvilágán, az irányította tetteit.

Ebben rejlik a sikere.

Széchenyi mindig az adott viszonyokat mérlegeli, azokat hasznosítja. Szerzett tapasztalatait a haza javára akarja gyümölcsöztetni, de úgy, hogy minden nagyobb rázkódást elkerüljön. Az európai színvonal, amelyet irányadónak tekint. Kiméletlenül ostromozza a hiányosságokat, kiméletlenül rántja le a leplet a hibákról.

Széchenyi nagyobb arányu politikai tevékenysége egybeesik a közélet terére való lépéssel. Más politikus a szárnypróbálgatással kezdi; Széchenyi a szárnypróbálgatásokat lelki világában éli át. A fajszeretet végig vonul egész politikai életén. A nemzeti egyéniséget érvényre akarja juttatni, azt akarja, hogy uralkodó legyen a magyarság az országban minden tekintetben. A nemzeti hatalom intézményeivel akarta az ország gazdasági állapotát fellendíteni, a nemzeti öntudatot kívánta felébreszteni, hogy azzal erősítse a magyarság ellenálló képességét. Látjuk, hogy szinte erőszakkal tolja a nemzetet a haladás ösvényére, tulateszi magát az apróbb, majd a mindjobban tornyosuló akadályokon s viszi nemzetét az ígért földje felé, melyet látnoki szemei a küzdelem jutalma gyanánt már előre látnak.

Szinte emberfeletti erővel igyekezik legyőzni a közönyt, az emberek korlátoltságát. Oly irányeszmék felé szorítja őket, melyek a sérelmes politika utvesztőjében rég elmaradoztak. Érzéktelen a nép saját nagysága és jövődjére iránt.

A fajfentartásban záródik minden törekvése, melyet főképen a magyar nyelv kultuszával akart elérni. Széchenyi nevével szorosán egybefügg a magyar nemzeti eszme föllendülése. A magyar nyelv kezd jogaiba lépni, az irodalom, költészet vele kapcsolatban fellendülni. A költészetbe beviszik Széchenyi törekvéseit, Széchenyi eszméit.

Széchenyi lánglelke átalakító hatást gyakorolt egész korára, kora műveltségére, haladására, fejlődésének irányára. Széchenyi gondolkodása világította be a jövő utjait s vezetett ki a mult idők sötétségéből. Mondhatnánk, hogy átalakította az egész korszellemet, melyet vitt feltartóztatlanul a legeszményibb czélok felé.

Széchenyi később ellentétbe jutott a nemzettel, mert ez letért a békés haladás utjáról.

Kossuth után indult a nép, mert a jövőről alkotott ábrándképe elragadja. Széchenyi a valóság rideg, göröngyös utjain halad, óvatosan, nem akarja fölforgatni a társadalmat. Minden jóslatai teljesülnek a jövő alakulásáról.

Ez a csoportosítás hiven jellemzi Széchenyit. Milhoffer élénk állította ugy, aminő volt.

Milhoffer abban téved, hogy Széchenyit nem tartja filozófusnak. Olvassa el, hogy méltatta a tudor és bölcs Hetényi Széchenyit, mint bölcselőt és belátja, milyen nagy filozófus volt a legnagyobb magyar.

*

Darányi és *Wlassics* alkotó minisztereink is belemerültek Széchenyi lelki világába, ugy a földmivelési, mint a közművelődési munkásság hasznára.

*

A magyarok igazi zarándokhelye legyen *Nagy-Czenk*, hol a legnagyobb magyar, *gróf Széchenyi István* örök álmát alussza s a hol szép és sikerült szobra áll. *Koszoruzzuk* Budapesten a szobrát s áldozzuk ünnepekkel minél többet emlékének. Imádkozzunk hamvainál, hogy legyen Magyarország olyan, aminővé ő akarta volna tenni.

